

L'estima de Manent per Tasis sempre fou molt gran. Altrament, no s'entendria que el memorialista li dediqués una necrologia arran de la mort («Record de Rafael Tasis: el crític literari», *Serra d'Or*, gener de 1967) i participés en homenatges pòstums, que li consagrés l'afectuos retrat «Rafael Tasis, el desig de servir» en el primer volum de la sèrie de cinc llibres de retrats (MANENT 1986: 173-181), que escrivís diversos articles sobre la persona i l'obra i que prologués *Les presons dels altres. Records d'un escarceller d'ocasió* (TASIS 1990: 5-10). El retrat publicat a *El molí de l'ombra. Dietari polític i retrats (1946-1975)* (1986) està fet des de la més sincera estima i des d'un respecte generacional i de mestratge absolut.

Manent recordava que «Vaig conèixer Rafael Tasis el 1949 en una de les lectures literàries privades, per a les quals no es demanava mai permís, que es feien a casa seva» (MANENT 1986: 173), pocs mesos després que arribés de l'exili parisenc, el 1948. Exactament, «fou en una lectura d'*El comte Arnau* de Miquel Arimany [...] que vaig conèixer el que seria, ben aviat, el meu gran amic. Em va obrir el mateix amo de la casa, que, com dic, feia un any escàs que havia tornat a Barcelona, ja que, en morir el seu pare, es va haver de fer càrrec de la botiga de la papereria i de la impremta de la Rambla de Caputxins número 42. No l'havia vist mai i de moment el vaig confondre amb un pintor que m'havien presentat en una lectura poètica a can Josep Iglésies» (MANENT 1986: 174). I descriu la seva impressió inicial, no sense aquell bri d'ironia manentiana: «Semblava més gran del que era (llavors tenia uns quaranta-tres anys), amb un posat seriós i un aire respectable de senyor de la classe mitjana de l'Eixample; una calba generosa, una cara i un bigoti amples i un nas, no de jueu o de grec, sinó gros i aplanat. Llavors Tasis estava més prim i no era gaire carregat d'espatlles com els darrers anys, qui sap si per haver estat tantes hores junyit o abocat a la màquina d'escriure». Encara continua Manent: «Vaig entrar al pis del carrer Balmes número 86 amb la timidesa dels meus dinou anys, i al despatx d'en Tasis hi havia ja set o vuit persones, entre les quals vaig reconèixer algun universitari amic. [...] Des d'aquell dia es pot dir que el meu tracte amb Rafael Tasis s'«accelerà»» (MANENT 1986: 174).

Aquest afecte tenia correspondència, com ho prova el fet que en el testament Rafael Tasis designés quatre marmessors literaris: el filò-

leg Ramon Aramon, l'escriptor i metge Joan Colomines, l'escriptor Albert Manent i el poeta Anton Sala-Cornadó. Manent era el més jove de tots i el que, segons que Rafael Tasis i Ferrer em confirma,¹ tenia més devoció pel novel·lista i el que més es dedicà a difondre l'obra i a vetllar-ne el llegat. Ara tots quatre marmessors són morts (ens deixaren entre el 2000 i el 2014), però afortunadament hi ha una nova generació de «marmessors literaris» de Rafael Tasis que s'ocupa de l'estudi i de la difusió de la seva obra.

2. LA RELACIÓ EPISTOLAR

La relació entre Manent i Tasis prosseguí a través de dues línies paral·leles de connexió: d'una banda, es trobaven sovint a la papeteria-llibreria-impremta de Tasis, on Manent i altres joves universitaris del món del catalanisme l'anaven a visitar; d'altra banda, els dos escriptors també connectaren epistolament. Prova d'això és la significativa i substancial, però no abundosa, correspondència conservada, la qual cal deduir que es tracta de gran part de tota la que existí. El corpus epistolar entre Tasis i Manent comprèn un total de 21 cartes i 1 postal, de les quals 13 cartes són de Manent adreçades a Tasis i 8 cartes i 1 postal són de Tasis enviades a Manent.² El gruix de les cartes són dels anys 1954-1955 i 1961-1966, i la majoria són escrites els mesos de juliol, agost i desembre, dates coincidents amb les vacances d'estiu i les festes nadalenques. Mentre Manent escriu majoritàriament a màquina, Tasis redacta les cartes a mà. El tracte de «vós» recíproc n'és la divisa. Les cartes són d'una extensió moderada, d'una o dues pàgines. Cal dir que Manent és el principal inductor de bona part de les epístoles, que redacta des de Barcelona o bé des del Mas de Segimon al mes d'agost, mentre que Tasis li respon les preguntes i els comentaris i li segueix honestament el fil. Hi traspua grans mostres de confiança mútua i algunes confidències.

1. Entrevista de Jordi Manent a Rafael Tasis i Ferrer, 24 de juliol de 2017.

2. Es conserven al Fons Rafael Tasis de la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat Autònoma de Barcelona, d'una banda, i a l'Arxiu Manent, de l'altra.

El contingut de l'epistolari gira principalment a l'entorn de temes literaris i culturals, encara que també hi ha espais per a les facècies i els aspectes més personals. A tall d'exemple, la carta que enceta aquesta felicitat correspondència, datada el Nadal de 1954, comença amb els desitjos de Tasis a Manent de «Bones festes i que l'any 1955 us dugui, a més d'una salut completa, tot allò que més il·lusió us faci. Em penso que ja us he tramès la meua felicitació impresa, però no em sap greu de reincidir en els meus “auguris”». Uns quants mesos després, el 29 de juliol de 1955, Manent reconeixia a l'amic que «Ja fa tres setmanes que reposo i faig bona vida al Mas. Em sento més recuperat que mai, perquè a part de la bona menja —del camp a l'olla, com es diu— hi ha la tranquil·litat absoluta».

En el terreny literari, són diverses les cartes dels anys cinquanta que tracten la confecció del llibre *L'obra de Josep Carner. Volum d'homenatge*, publicat el 1959 per l'editorial Selecta, amb la col·laboració de setanta-dos autors. També hi ha espai per a comentar el Concurs Parroquial de Poesia de Cantonigròs o per a fer balanç de la lectura de la novel·la *Eduard* (1955), de l'escriptor i editor Miquel Arimany. Paral·lelament, Manent aprofita la saviesa de Tasis per a demanar-li ajut sobre unes dates concretes que necessita per a unes fitxes que ha d'entrellistar per a una enciclopèdia. La ironia planeja sovint entre les lletres d'ambdós escriptors. Així, Tasis escriu: «Heu vist les declaracions de Sagarra sobre el mestratge que reconeix de Josep Carner? Potser podríem insistir, quan es refaci de la seva intoxicació de caviar, perquè ens faci també un text» (carta del Nadal de 1954). Novament Tasis, que de feia temps que havia clissat Josep Pla, sentència sense filtres que «sobre el llibre de Pla, tinc l'edició catalana però no l'altra, però tinc una idea vehement que es tracta de la mateixa obra, cosa natural tractant-se d'un home que plagia i s'autoplagia per no haver de treballar» (6 d'agost de 1955).

L'estima, i fins i tot un cert sentit d'ascendència que el deixeble professava cap al mestre sense voler-ho, trasllueix al final de l'epístola del 18 d'agost de 1959 que Tasis envia a Manent: «Com va l'estiu? I la toponímia? Us desitjo força troballes i, encara, inspiració poètica i idees lluminoses en matèria pública. | Espero les vostres ordres i us saluda amb renovat afecte».

A partir dels anys seixanta, un cop nascuda la revista montserratina *Serra d'Or*, el 1959, un dels temes recurrents en el carteiig són l'encàrrec de treballs i articles per a la publicació. Manent reconeix que «en Foix i jo ens trobem amb moltes dificultats per a dur al dia la secció de notícies de *Serra d'Or*», i demana a Tasis que l'ajudi en tot allò que es refereix a la literatura catalana. Fidel a ell mateix, Manent no s'està d'esperonar l'amic i mestre a escriure les memòries: «Estic llegint les memòries de l'Oller i lamento que tants escriptors nostres —Alcover, Riba, Guerau, Pous...— no les hagin escrites. Vós que en teniu una part, aneu aplegant material per fer-ne dos o tres volums» (Divendres Sant del 1962). Tasis li correspon: «Si Déu em dóna vida i salut, faré les meves memòries, no en passeu pena. Ara, però, tinc d'altres feines al teler» (24 d'abril de 1962).

La majoria de les cartes conservades dels anys seixanta corresponen a les que Albert Manent tramet a Rafael Tasis i, per tant, sovint només tenim una sola cara de la moneda. L'1 d'agost de 1963, el jove Manent explicava a l'amic el que feia: «Treballo en una breu biografia foixana per a Alcides, en un llarg estudi sobre el Noucentisme que anirà dins una ampla biografia carneriana i, demés, arrodoneixo els estudis toponímics de Vilaplana i la Febró —a part d'un llarg assaig sobre les dites tòpiques al Camp de Tarragona». En cartes posteriors, es critica l'actitud del president Tarradellas a l'exili, a qui anomenen facciosament «l'onorable».

En les darreres cartes continuen els comentaris sobre els encàrrecs per a *Serra d'Or*, entre els quals l'enquesta que Manent envià a Tasis titulada «Els crítics davant la literatura catalana (1939-1963)», i es valora la lectura de diversos llibres. L'últim document de la correspondència és una postal que el novel·lista envia al seu deixeble des de Mèxic, el 23 de juny de 1966, mig any abans de la mort.

3. DOS TASTAOLLETES DE LA CULTURA CATALANA: COMPARATIVA EN EL CONREU DE GÈNERES

Albert Manent deia, referint-se a ell mateix, en una entrevista que li feu l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana el 2010, que era

un «tastaolletes». De fet, ho havia escrit o havia dit en alguna altra entrevista. Certament, el memorialista era una persona inquieta, encuriosida per les coses, tal com afirmen diversos dels seus amics.

Desconec si Tasis es referia a ell mateix, també, com a «tastaolletes», però Manent el definí com un «intel·lectual polifacètic», en el retrat per al volum d'homenatge que la Generalitat li dedicà en la commemoració del centenari Rafael Tasis (MANENT 2006: 29-43).

Polifacètics o tastaolletes, ambdós personatges tenien en comú que conrearen diversos gèneres literaris. Comptat i debatut, nou gèneres cadascun, de vegades coincidents i de vegades no. Així ho recull el quadre següent:

RAFAEL TASIS	ALBERT MANENT
Poesia	Poesia
Novella	Toponímia i dialectologia
Contes	
Crítica i història literària	Estudis literaris i història de la cultura
Història	Bibliografia i història
Biografia, dietari i memòries	Biografia, dietari, memòries i retrats literaris
Periodisme	Periodisme
Traduccions	Traduccions
Adaptacions teatrals	Adaptacions literàries

*En negreta marquem les coincidències i semblances

És interessant de subratllar-ne les coincidències i les diferències. Si bé Tasis no publicà mai cap retrat literari en forma de llibre ni cap estudi toponímic o dialectal, no és menys cert que Manent tampoc no conreà mai la novel·la i el conte (almenys, publicats) ni el teatre.

Les coincidències són remarcables: en la poesia, en la crítica literària, en la història, en la biografia, en les memòries, en el diari/dietari (Tasis no els edità en vida), en la traducció (Manent, en menor mesura), en les adaptacions d'obres i en un periodisme *sui generis*, generalment allunyat del redactor de plantilla. Semblantment al periodisme, tots dos foren historiadors sense carrera. Així ho recordava Tasis a Manent en una carta del 23 de març de 1961: «Al capdavant, tot això ja és història i jo sóc, ni que sigui amateur, un historiador».

Tots dos es dedicaren poc a la poesia i, quan ho feren, va ser els primers anys de les seves carreres literàries: Tasis, durant els anys vint en els Jocs Florals de Barcelona, i, Manent, amb dos poemaris publicats el 1949 i el 1951. Després giraren full i es consagraren a altres gèneres, sense retornar mai més a la poesia, atès que devien pensar que eren més necessaris i urgents. Una altra de les similituds és que ambdós escriptors foren relativament precoços a l'hora de publicar la primera traducció: Tasis, el 1931, amb el *Retrat de Dorian Gray*, d'Oscar Wilde, a vint-i-cinc anys, i Manent edità la traducció al castellà de *Romeo y Julieta*, de William Shakespeare, el 1960, a trenta anys. Més semblances: tant Tasis com Manent foren prolífics en l'ús de pseudònims, sovint per necessitat de protegir-se, bàsicament en les revistes de l'exili.

Com em comentava el fill de Tasis, Rafael Tasis i Ferrer, «el meu pare va tocar totes les tecles dels gèneres literaris». Si no totes, gairebé totes o moltes, igual que Albert Manent. Tasis fill també afirma que el seu pare «era molt i molt treballador», una virtut que també es pot aplicar a Manent i que jo mateix i tanta gent que el va conèixer podem corroborar. Sense aquesta gran capacitat de treball que tenien tots dos no s'entendria la seva basta obra: Manent, 59 llibres publicats (dels quals, 7 de pòstums i 2 més pendants d'editar), 3 traduccions i 1 adaptació, mentre que Tasis ens llegà 45 llibres, 25 traduccions i 3 adaptacions.

Anomenem-los tastaolletes, homes polifacètics, pluridisciplinars o d'interessos múltiples. Al cap i a la fi, eren dues persones inquietes que tocaven moltes teclès, i aquest teclèig aquí i allà formava part de la seva personalitat i del seu *modus operandi* intel·lectual.

4. DOS ACTIVISTES DE PEDRA PICADA

Entre les concomitàncies que unien els dos escriptors hi ha l'activisme. De fet, és sabut que tots dos portaven el catalanisme a la sang. Homes pragmàtics, intentaven, cadascú des del seu angle, plantar cara al franquisme i influir en la política catalana quan tenia govern.

També és curiós destacar que tant Tasis com Manent feren política, però mai a primera fila. El primer fou secretari general de la joventut d'Acció Catalana Republicana amb una projecció més aviat discreta, mentre que el segon milità durant anys a Convergència Democràtica de Catalunya (CDC), sense buscar mai cap càrrec (més aviat l'anaren a buscar a ell), defugint els aparells de partit (però tampoc incomodant-los) i tenint una llibertat total d'actuació. Tasis tingué un càrrec en el període 1937-1938 com a director general de Serveis Correccionals de la Generalitat de Catalunya, mentre que Manent fou director general d'Activitats Artístiques i Literàries del Govern català durant vuit anys, entre altres càrrecs amb una projecció limitada.

Ambdós s'inscrivien més en el que anomenaríem la parapolítica, atès que buscaven fer feina eficaç per al país des del catalanisme, vorejant la política. Tasis, un cop tornat de l'exili, utilitzava la seva llibreria per a teixir contactes i preparar campanyes antifranquistes. Manent, abans, durant i després del seu pas per l'administració pública, fou un conspirador sàgaç que obtingué nombrosos resultats favorables al catalanisme gràcies a les seves tàctiques, de vegades a pit descobert i de vegades invisibles. Perquè, al cap i a la fi, tots dos volien i cercaven el seu espai, la independència i el temps per a dedicar-se a la passió dels llibres i de l'activisme. Albert Manent ens confessa: «Com que hi vaig congegniar tant, ell i jo, i de vegades amb Josep Benet, planejàvem accions que podrien tenir ressò» (MANENT 2006: 38).

5. DOS HOMES PONT, ESSENCIALS, AMB L'EXILI CATALÀ

Una de les afinitats que compartien Rafael Tasis i Albert Manent era l'estima pels exiliats catalans (el novel·lista en fou un) i l'estudi del període de l'exili. Calia connectar el món del catalanisme interior amb el món exterior, la resistència i el caliu antifranquista dels residents a Catalunya amb els exiliats catalans del 1939.

A fe de Déu que ho aconseguiren, perquè ambdós participaven amb articles en multituds de revistes de l'exili, demanaven articles a exiliats per reproduir-los en revistes de l'interior, com ara *Serra d'Or*, i burxaven els exiliats perquè redactessin les memòries i feien, alhora, gestions per editar-les. Manent aprofitava tots aquests contactes per a completar la seva biblioteca de l'exili: llibres, opuscles i revistes. No és casualitat que tants anys de bregar amb el món de l'exili donés fruits com *La literatura catalana a l'exili* (1976) i el *Diccionari dels catalans d'Amèrica* (1992-1993), en tres volums i dirigit per ell mateix. En una carta de Manent a Tasis de l'1 d'agost de 1963, li preguntava: «I vós, què feu? Suposo que deveu treballar en tres o quatre llibres alhora. Penseu en aquell estudi llarg sobre la literatura a l'exili i l'evolució espiritual. No cal dir que les flamants edicions Pòrtic ho publicaran. A veure si enllestiu uns quants encàrrecs i us hi engresqueu».

Novament, les coincidències entre tots dos amics es fan trobadisses: Tasis, exercint com a corresponsal dels exiliats, col·laborà a *La Nostra Revista*, *Pont Blau*, *Quaderns de l'Exili*, *Vida Nova* o *Catalunya*; Manent escrivia per a *Germanor*, *Ibèrica*, *La Nostra Revista*, *Pont Blau*, *Vida Nova* o *Xaloc*.

Vicenç Riera Llorca, en un article a *Serra d'Or* titulat «Rafael Tasis / Albert Manent», del setembre de 1988, ja va fer una primera comparativa entre ambdós escriptors:

Rafael Tasis va creure, aviat, que el coneixement que es tenia del que es feia a fora mereixia una difusió més gran; i que els exiliats havien de saber alguna cosa del que es feia a Catalunya, més del que en sabien, sobre l'estat de rebel·lia. I establí un servei vast de correspondència amb els exiliats de diversos països on hi havia una actuació nacionalista. La correspondència no fou simplement epistolar, sinó, per comen-

çar, també amb la seva col·laboració personal a les revistes de l'exili. Això féu que ací i fora molts amics li atribuïssin el títol de «cònsol de l'exili a Catalunya».

En morir sobtadament, el 1966:

Resultà que s'havia produït una ruptura en les relacions entre els catalans de la terra i els que n'eren fora. Clarivident, Albert Manent se n'adonà i es proposà reemplaçar-lo en l'aspecte de les relacions, la qual cosa aconseguí amb facilitat —a base de molt de treball. En una carta, Manent parlava de «la tasca, de lligams i de convivència, que tan bé feia Tasis i que ara, tots plegats, hem d'anar suplint com podem». En l'aspecte de les relacions amb la gent de l'exili —correspondències particulars a part—, Manent va suplir Tasis avantatjosament i el seu interès ha donat com a resultat llibres molt ben documentats i de lectura amena.

Finalment, Vicenç Riera Llorca estableix els punts coincidents de tots dos personatges:

Són dues figures, les de Rafael Tasis i Albert Manent, al nostre món polític-literari que han fet una obra —en part literària i en part d'acció— sense la qual avui no es tindria la coneixença que es té de l'exili ni d'altres aspectes de la nostra vida col·lectiva que hi estan relacionats: és molt d'agrair que poguessin fer-la, l'un i l'altre, al mateix temps que la seva activitat clandestina. Això, sortosament, són històries d'altres temps; però crec, tanmateix, que cal recordar antecedents exemplars (RIERA LLORCA 1988: 32).

Tot lliga, i el mateix Manent afirmava: «Confesso que vaig escriure *La literatura catalana a l'exili* (1976), editada deu anys després de la mort de Tasis, perquè ho vaig considerar una herència ineludible i també perquè vaig comptar amb el gran suport de Ferran Cuito i Enric Roig i Querol, que em van facilitar les primeres fitxes dels llibres publicats a fora» (MANENT 2006: 43).

A tall de tancament, cal recordar que el número 106 de la *Revista de Catalunya*, del setembre de 1967, fou ideat per Rafael Tasis i acabat per Vicenç Riera Llorca, Albert Manent i Joaquim Molas. Com és

sabut, Tasis havia mort uns mesos abans sobtadament. Aquest número fou publicat a l'exili, concretament a Mèxic, però fou preparat a Barcelona.

Tasis i Manent cuidaren molt les relacions amb el món de l'exili català, unes actuacions que sens dubte ajudaren a fer més petita la distància que des de feia anys s'havia anat creant entre el catalanisme de l'interior i el de l'exterior, tant polític com cultural.

6. CONCLUSIÓ

De vegades la distància generacional ens pot fer pensar que les similituds o les coincidències són impossibles o poc probables. No és el cas de Rafael Tasis i Albert Manent, dos amics, un mestre sense voler-ho i un deixeble, dos intel·lectuals independents, que la connexió de caràcters i les circumstàncies els portaren a remar en la mateixa direcció i, sovint, en les mateixes temàtiques. Amb el temps, l'un rellevà l'altre.

Tant Tasis com Manent no van formar part de cap cleda universitària, però van ser i són respectats com a conreadors de diversos gèneres literaris, i han deixat petjada. Tots dos reconeixien que tenien mestres als quals adoraven. Tasis valorava el guiatge de Prudenci Bertrana i de Josep Pous i Pagès. Manent considerava mestres el seu pare Marià, el mateix Tasis, J. V. Foix i el que ell anomenava «els germans grans»: Joan Triadú, Josep Maria Ainaud i Josep Benet. De fet, tots dos cultivaren un mestratge discret: Albert Manent fou guia per a diversos deixebles (un aspecte de la seva vida poc conegut), mentre que el mestratge de Tasis cap a Manent era reconegut pel segon. L'11 d'agost de 1964 li escrivia: «Gràcies per la vostra carta i per les bones notícies que sempre em doneu: definitivament sou un home estimulante»; i cloïa la carta amb un oferiment d'amic: «Si voleu fer un sojorn al mas de Segimon, altívol i fresquívol, no més cal que m'ho digueu».

BIBLIOGRAFIA

- BACARDÍ & FOGUET (2016): Montserrat Bacardí i Francesc Foguet, «Rafael Tasis, crític», dins: Rafael Tasis, *Lectures de postguerra*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 7-32.
- BACARDÍ & GODAYOL (2011): Montserrat Bacardí i Pilar Godayol (dir.), *Diccionari de la traducció catalana*, Vic: Eumo.
- CENTENARI (2006): *Centenari Rafael Tasis (1906-2006)*, Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes.
- MANENT (1967): Albert Manent, «Record de Rafael Tasis: el crític literari», *Serra d'Or*, núm. 1 (gener), p. 47-48. [«Tasis, crític literari», dins: *Literatura catalana en debat*, Barcelona: Selecta, 1969, p. 73-77.]
- (1986): «Rafael Tasis, el desig de servir», dins: *El molí de l'ombra. Dietari polític i retrats (1946-1975)*, Barcelona: Edicions 62, p. 173-181.
 - (1990): «Pròleg», dins: Rafael Tasis, *Les presons dels altres. Records d'un escarceller d'ocasió*, Barcelona: Pòrtic, p. 5-10. [«Rafael Tasis, Director General de Presons de la Generalitat (1937)», dins: *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 149-154.]
 - (2006): «Rafael Tasis, intel·lectual polifacètic», dins: *Centenari Rafael Tasis (1906-2006)*, Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, p. 29-44.
- MANENT (2001): Jordi Manent, «Bibliografia d'Albert Manent», dins: Pilar Garcia-Sedas i Josep Massot i Muntaner (ed.) *Records d'ahir i d'avui. Homenatge a Albert Manent i Segimon amb motiu dels 70 anys*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 143-237.
- RIERA LLORCA (1988): Vicenç Riera Llorca, «Rafael Tasis / Albert Manent», *Serra d'Or*, núm. 346 (setembre), p. 32.
- TASIS (2016): Rafael Tasis, *Lectures de postguerra*, ed. de Montserrat Bacardí i Francesc Foguet. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.